

УДК 330.3; 338

DOI: 10.31891/2307-5740-2022-302-1-40

ЯЦИКОВСЬКИЙ Б. І.

<https://orcid.org/0000-0003-2966-3257>

e-mail: karpaty_2004@i.ua

ІВАНИШИНА Г. С.

<https://orcid.org/0000-0003-2292-7942>

ВНЗ «Національна академія управління

ГОЛУБКА С. М.

<https://orcid.org/0000-0002-5296-4798>

Рахукова палата України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРІВ ГІРНИЧОДОБУВНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано, що ефективним методом забезпечення сталого розвитку суб'єктів діяльності гірничодобувної сфери, дієвим видом кооперації, у процесі якої окремі суб'єкти діяльності об'єднують зусилля у спільній системі (від геолого розвідки, розробки родовищ, виробництва до реалізації певної продукції гірничодобування), є кластер. Обґрунтовано можливості, які з'являються у суб'єктів господарювання (учасників кластерного об'єднання), реалізація яких обумовить ефективні результати кожного учасника, розвиток гірничодобувної галузі та, відповідно, національної економіки у цілому. Представлено класифікацію кластерів за різними ознаками, а також аргументовано необхідність уточнення розуміння «галузевих кластерів». Функціонування галузевих кластерів уточнено як щодо учасників кластерного об'єднання, так і щодо предмету діяльності галузевого кластера. Авторський підхід розуміння кластерів за класифікацією «галузевий» може об'єднувати учасників різних регіонів України (це особливо важливо щодо гірничодобувної галузі), а також завдання функціонування галузевого кластера мають визначитися за доцільними ознаками. Висвітлено особливості розвитку кластерних об'єднань в різних країнах. Аргументовано, що для формування кластера в гірничодобувній галузі необхідно спиратися на існуючий досвід функціонування кластерів у різних країнах світу та досягати усіх переваг, яких можна досягти шляхом об'єднання зусиль. Розроблено організаційно-економічний механізм функціонування та розвитку кластера гірничодобувної галузі, який представимо у вигляді сукупності елементів, що спрямовані на розвиток суб'єктів кластерного об'єднання шляхом реалізації їх стратегій (у т. ч. функціональних) у рамках загальної концептуально узгодженої стратегії функціонування та розвитку кластера. Реалізація визначених функцій, спираючись на обумовлені принципи, використовуючи необхідні методи та інструменти вирішення поставлених завдань обумовить підвищення ефективності діяльності учасників кластерного об'єднання, розвиток гірничодобувної галузі у системі національної економіки.

Ключові слова: гірничодобувна галузь, кластер, об'єднання, механізм

BOGDAN YATSYKOVSKYY, GALYNA IVANYSHYNA

Higher Education Institution «National Academy of Management»

STEPAN HOLUBKA

Accounting Chamber of Ukraine

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC ASPECTS OF FORMATION OF CLUSTERS IN THE MINING INDUSTRY IN UKRAINE

The article substantiates that an effective method of ensuring sustainable development of mining entities, an effective type of cooperation, in the process of which individual entities combine efforts in a common system (from geological exploration, field development, production to the sale of certain mining products), there is a cluster. The opportunities that appear in the business entities (members of the cluster association), the implementation of which will determine the effective results of each participant, the development of the mining industry and, accordingly, the national economy as a whole. The classification of clusters on various grounds is presented, and the need to clarify the understanding of "industry clusters" is argued. The functioning of branch clusters has been clarified both in relation to the members of the cluster association and in relation to the subject of activity of the branch cluster. The author's approach to understanding clusters according to the "sectoral" classification can unite participants from different regions of Ukraine (this is especially important for the mining industry), and the tasks of the sectoral cluster should be determined by appropriate criteria. The peculiarities of the development of cluster associations in different countries are highlighted. It is argued that the formation of a cluster in the mining industry must be based on existing experience of clusters in different countries and achieve all the benefits that can be achieved by joining forces. The organizational and economic mechanism of functioning and development of the mining industry cluster has been developed, which will be presented as a set of elements aimed at the development of cluster entities through the implementation of their strategies (including functional) within the overall conceptually agreed strategy and cluster development.

Keywords: mining industry, cluster, association, mechanism

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Діяльність суб'єктів господарювання гірничодобувної галузі обумовлюється їх вихідним (базовим) станом та здатностями здійснення управління, реалізації стратегій та організації усіх бізнес-процесів на рівні підприємств/організацій; тенденціями економічної ситуації в Україні, її політико-правовою турбулентністю, а також швидкими змінами зовнішнього середовища, тиском потужних представників

зовнішнього ринку, які здійснюють діяльність з використанням сучасних техніко-технологічних інновацій.

В умовах динамічного бізнес-середовища, яке характеризується жорсткими вимогами до процесу управління, орієнтацією на досягнення максимально можливих кінцевих результатів за умов використання мінімально можливих затрат ресурсів, вирішення багатьох проблем відокремлено функціонуючих суб'єктів господарювання є можливим через налагодження зв'язків у рамках кластерного об'єднання, що логічно обґрунтовується їх родом діяльності та направленістю результатів діяльності кожного із учасників об'єднання (у нашому дослідженні – це суб'єкти гірничодобувної галузі).

Результатом ефективної інтеграції дослідницько-виробничо-збутових бізнес-процесів кластерного об'єднання на виході є науково-обґрунтовані та техніко-технологічні геологічні розвідка/розробка родовищ, економічно вигідні умови діяльності, реалізації, ефективне управління процесами, реалізація можливостей ефективного використання потужностей, оптимізація бізнес-процесів на кожному із етапів ланцюга доданої вартості.

Це актуалізує чіткість уявлення та використання у процесі управління підприємствами об'єктивних залежностей, що існують між входами бізнес-процесів (вхідні умови, витрати ресурсів), з одного боку, і виходами бізнес-процесів (результати діяльності) суб'єктів господарювання, з другого боку.

Тому, вирішення проблем функціонування суб'єктів гірничодобувної галузі, усунення ризиків їх діяльності, використання можливостей для досягнення позитивних результатів обумовлює необхідність дослідження організаційно-економічних аспектів функціонування та розвитку суб'єктів гірничодобувної галузі.

Аналіз досліджень та публікацій

Кластерам, як формі об'єднання суб'єктів діяльності, присвятили свої дослідження зарубіжні та вітчизняні науковці, у яких вони популяризують дану форму об'єднання, обґрунтовують умови, особливості та перспективи інтеграції суб'єктів господарювання певних секторів економіки.

Вагомий внесок в обґрунтування кластерної моделі економіки здійснив М. Портер, який визначив «кластери» як географічно об'єднані підприємства та організації, які працюють у певній сфері та пов'язані технологіями і досвідом. М. Портер вперше визначив поняття ланцюга вартості як цінність, за яку споживач готовий заплатити запитовану ціну [19]. Крім того, він зазначив, що основа конкурентних переваг формується шляхом організації різних видів діяльності з різною ефективністю.

Представник сучасної науки з проблем інтегрованих виробничих мереж (network) R. Hudson [16] виділив аксіоми, які займають центральне місце в концептуалізації економічної географії та зазначив, що економічні процеси повинні бути концептуальними в плані побудови складної схеми з безліччю зв'язків і циклів зворотного зв'язку, а не просто «простими» схемами або, навіть гірше, лінійними потоками.

Дослідженню проблем реформування економіки України і її регіонів на засадах кластерних технологій присвячено численні публікації М. Войнаренка (саме за його участі було сформовано перший кластер в Україні у 1998 р. у Хмельницькій області). Зокрема, у роботі М. Войнаренка вперше в українській економіці було дано визначення кластерів як територіально-галузевих добровільних об'єднань підприємств, які тісно співпрацюють з науковими установами та органами місцевої влади, з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та економічного зростання регіону [2]. Висвітлення питань кластеризації, становлення інноваційної моделі співробітництва та використання кластерного інструментарію при розробці субрегіональних стратегій підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів отримали подальший розвиток у статтях [3; 20].

Також дослідженню кластеризації як форми внутрішньої інтеграції та нової моделі економічного зростання, заснованої на використанні конкурентних переваг регіонів і поєднанні промислового, наукового та управлінського потенціалу вітчизняної економіки присвячено публікацію [17].

Кластери в системі глобальної економіки висвітлює С. Соколенко [11]. За висновками автора, запровадження кластерної моделі економіки є методом протидії та боротьби з економічною кризою; С. Соколенко зазначає, що формування одинадцяти виробничих кластерів допомогло Фінляндії подолати кризу, яка виникла в 1991 р. [12].

А. Меліхов [9] опрацював процес моделювання виробничих потужностей підприємств машинобудування України в рамках вже сформованих кластерів. Дослідивши зв'язок між інтегральним коефіцієнтом інноваційної активності і валовими доходами, вартістю активів та витратами фонду заробітної плати, автор зазначає, що за рахунок покращення факторів виробництва та підвищення інноваційної активності підприємств машинобудування України можливо підвищити валовий дохід досліджуваних підприємств галузі.

Досліджуючи процес побудови кореляційної регресійної моделі залежності інноваційного індексу легкої промисловості та частки інноваційно-активних підприємств, що беруть участь в глобальних мережах інноваційного партнерства або мають мережеву співпрацю з іноземними партнерами з країн ЄС, українські науковці у публікації [18] довели взаємозв'язок між інноваційною діяльністю та різновидами мережевої взаємодії для цілей ефективного стратегічного управління мережевими структурами.

Варто виокремити ґрунтовну працю [20], у якій з'ясовано економічну природу ланцюгів вартості,

проділено увагу місцю виробничої функції в управлінні підприємствами машинобудування, визначено та з'ясовано вплив основних чинників (витрати трудових ресурсів, вартість основних, оборотних засобів та інтегрального рівня впровадження інноваційних бізнес-процесів) на результати діяльності підприємств шляхом застосування інструментарію економіко-математичного моделювання та програмного забезпечення Maple. Авторами здійснено прогнозування показників доходності виробничо-збутового ланцюга вартості та визначено стратегічний напрямок розвитку ланцюга у процесі формування інтеграційного кластерного об'єднання. Такий підхід можна використовувати і для прогнозування результатів кластера гірничодобувної галузі.

Питання розвитку гірничодобувної галузі висвітлено у працях вітчизняних науковців. Зокрема, Г. Рудько описує роль гірничодобувної промисловості в економіці світу та України, основні тенденції розвитку галузі в умовах глобалізації [10]; З. Шацька та Т. Ганзюк обґрунтовує шляхи підвищення ефективності діяльності підприємств гірничодобувної промисловості [14]; стан, проблеми та перспективи газовидобування в Україні висвітлено в праці М. Дихи [5], а в праці [6] розкрито небезпеку для України запуску «Північного потоку-2»; теоретико-методологічні аспекти економічного оцінювання гірничого капіталу нафтогазових компаній висвітлено у монографії Я. Витвицького [1]; у статті О. Дзьоби та І. Кінаш [4] проаналізовано вплив глобальних чинників на розвиток газового ринку.

Проте, попри значну кількість наукових праць, присвячених функціонуванню кластерів, питанням функціонування гірничодобувної галузі, багато питань щодо об'єднання зусиль суб'єктів діяльності гірничодобувної сфери залишилися поза увагою дослідників.

Формулювання цілей статті

Тому, метою статті є обґрунтування організаційно-економічних аспектів формування кластерів гірничодобувної галузі.

Виклад основного матеріалу

Україна посідає перше місце в Європі за кількістю і якістю родовищ корисних копалин: за території у 0,4 % суходолу всієї планети частка нашої держави у світовому їхньому видобутку становить приблизно 5 % (понад 20 млрд дол. США на рік) [14].

Наявність великих покладів сировинних ресурсів формує великий потенціал її розвитку, проте складні умови, в яких сьогодні функціонує галузь, обумовлюють неповне використання потенційних можливостей підвищення ефективності роботи суб'єктів господарювання галузі.

Розвиток підприємств гірничодобувної галузі гальмується внутрішніми проблемами, а саме, зношеністю основних виробничих засобів гірничодобувної галузі, які є фізично та морально застарілими. Суб'єкти галузі потребують модернізації та ефективних управлінських рішень.

Також варто зазначити, що добувні підприємства України мають не тільки оновлювати основні виробничі засоби, впроваджувати новітні технології та устаткування, які обумовлять вищий рівень продуктивності, зменшать втрати корисних копалин, нарощення видобутку, уможливлити видобуток з родовищ, з яких неможливо видобувати за існуючих технологій тощо, а також необхідно проводити екологізацію діяльності усього технологічного циклу (видобуток, перероблення, збагачення), щоб зменшити техногенне навантаження на довкілля та забезпечити захист / безпеку людей та навколишнього природного середовища.

Тобто, має бути забезпечена екологічна безпека, а також підвищення ефективності діяльності суб'єктів гірничодобувної галузі обумовить посилення енергетичної та економічної безпеки України у системі національної безпеки.

Також необхідно враховувати вплив чинників зовнішнього середовища. Зокрема, Г. Рудько виокремлює такі основні тенденції розвитку галузі в умовах глобалізації [10]:

1. Більшість розвинених індустріальних держав поступово витісняє зі своїх територій підприємства з видобутку й перероблення мінеральної сировини, орієнтуючись на імпорт сировинної продукції. Австралія, ПАР і меншою мірою Канада поки є винятками із цього правила.

2. Світовий ринок майже всіх видів мінеральної сировини нині насичений і продуценти з індустріальних країн, здатні впливати на торговельну політику своїх держав, не зацікавлені в появі нових продавців, які пропонують сировину за низькими цінами.

3. Видобуток і перероблення мінеральної сировини завжди були ризикованими сферами вкладення капіталу з тривалим терміном окупності. Через це корпорації прагнуть мінімізувати ризик й освоювати родовища в державах з передбачуваною економікою і стабільним політичним режимом.

4. Дедалі більше країн «третього світу» бере курс на розвиток сировинних галузей промисловості за кошти іноземних інвесторів. Ця обставина, з одного боку, надає великим корпораціям можливість вибору об'єктів для інвестування, а з іншого – веде до поступового зниження світових цін на більшість видів сировинної продукції (головно внаслідок заощадження на оплаті праці).

5. Кон'юнктура світового ринку об'єктів надрокористування в останні роки складалася так, що, крім нафти, газу, кольорових і благородних металів, алмазів, урану, родовища інших видів мінеральної сировини були менш привабливими для потенційних інвесторів.

Вважаємо, що для забезпечення сталого розвитку суб'єктів діяльності гірничодобувної сфери, а також у цілому в системі забезпечення сталого розвитку національної економіки, дієвим методом є кооперація суб'єктів господарювання. Таким видом кооперації, у процесі якої окремі суб'єкти діяльності об'єднують зусилля у спільній системі (від геолого розвідки, розробки родовищ, виробництва до реалізації певного продукції гірничовидобування), може бути «кластер». Членство в кластері надасть учасникам широкий доступ до інформації щодо різних аспектів діяльності визначеного виду; можливості нарощування обсягів видобутку, у т. ч. експорту, виходу на світові ринки; залучення капіталовкладень, модернізації діяльності, підвищення продуктивності праці в галузі (нівелювання відставання у порівнянні з розвитком гірничовидобування у провідних країн світу); доступ до юридичних консультацій та правового супроводу; участь керівного складу бізнес-одиниць у семінарах, що проводяться в зарубіжних країнах, для ознайомлення з особливостями ведення бізнесу, сучасними техніко-технологічними новаціями та впровадження управлінсько-організаційних рішень в рамках кластерів гірничодобувної галузі в Україні.

Важливо зазначити, що:

1) кластер має формуватися внаслідок (на основі) передумов, а саме: наявності ресурсів, специфічних знань, специфічних потреб;

2) формування кластера має здійснюватися в умовах зрозумілої та відкритої політики, яка б підвищувала привабливість кластера, сприяла б об'єднанню навколо кластера наукових та освітніх установ, залученню кваліфікованих працівників;

3) надважливою є розробка комплексної стратегії кластера, стратегії учасників кластерного об'єднання та функціональних стратегій, зокрема, інвестиційної.

Кластери можна класифікувати за різними ознаками. Класифікація промислових кластерів за характерними ознаками (пріоритетними аспектами розвитку, за цілями, за структурою, за етапами життєвого циклу, за щільністю, за ступенем локалізації) представлена у таблиці 1.

Таблиця 1

Класифікація кластерів за ознаками

Тип кластера	Характеристика
За пріоритетними аспектами розвитку	
Науково-інноваційний	Основою діяльності, базою для формування нової технології виробництва або створення нового продукту стають науково-дослідні організації, комерційні наукові організації, ВНЗ і творчі колективи. Характерною рисою таких кластерів є інноваційність
Територіальний	На певній обмеженій території формується ланцюг зв'язків, який забезпечує проходження стадій від початку виробництва до кінцевого споживача. Характерною рисою є існування ланцюга «постачальник – виробник – відділ збуту – клієнт». У таких кластерах наявною є ресурсна база
Галузевий	Формується навколо підприємств, які є стратегічними для певного регіону. Характерними рисами цих кластерів є орієнтація продукції на зарубіжний ринок; значна частка продукції у валовому продукті регіону; висока концентрація виробництва
За цілями	
Інфраструктурно-інноваційний	Характерним є переосвоєння наявної інфраструктури на основі нових технологічних рішень
Інфраструктурний	У таких кластерах інфраструктура створюється на основі нових принципів і ефектів. Характерним є формування нової системи виробництва
Ультраструктурний мета-промисловий	Передбачено переозброєння промисловості. Характерним є створення ряду підприємств для впровадження нової технології
Адаптаційно-технологічний	Характерним є заповнення і впровадження передових технологій для заміщення імпорту
За структурою	
Горизонтальна інтеграція	Характерним є входження у кластер підприємств різних галузей на рівних правах
Вертикальна інтеграція	Зберігається ієрархічний зв'язок підприємств, які об'єднані одним виробничим процесом
Міжрегіональна інтеграція	Поєднання ознак як горизонтальної, так і вертикальної інтеграції
За стадією життєвого циклу	
Ембріональні	Процеси кооперації лише починаються. Вік такого кластера складає менше 25 років
Розвинені	Наявна повноцінна структура кластера. Сформовані горизонтальні і вертикальні зв'язки, існує постійне зростання конкурентоспроможності. Вік кластера більше 25 років
Зрілі	Є стабільна структура кластера, але сповільнюються темпи зростання та інноваційного розвитку. Економічна роль кластера для регіону зменшується. Вік кластера більше 100 років
За щільністю	
Щільні	Велика кількість підприємств всередині кластера
Розріджені	Незначна кількість підприємств всередині кластера
За рівнем локалізації	
Регіональні	Учасниками кластера є суб'єкти господарювання певного регіону (наприклад, в рамках адміністративної області)
Національні	Учасниками кластера є суб'єкти господарювання різних регіонів країни
Міжнародні	Учасниками кластера є суб'єкти господарювання різних країн

Джерело: складено за [8].

На нашу думку, аргументація діяльності галузевого кластера потребує корегування в частині

уточнення як учасників кластерного об'єднання, так і предмету діяльності галузевого кластера. Вважаємо, що діяльність кластера за класифікацією «галузевий» може об'єднувати учасників не лише «певного регіону», а різних регіонів України (це особливо важливо щодо гірничодобувної галузі), а також вважаємо недоцільним звуження орієнтації основних завдань функціонування галузевого кластера. Адже, для гірничодобувної галузі важливим є реалізація інвестиційно-інноваційних проєктів з метою модернізації та досягнення низки завдань (зокрема, наприклад, запровадження сучасних технологій видобутку, якісно нових; нарощення власного газовидобутку тощо).

У системі формування та функціонування кластера важливим є визначеність організаційно-економічного механізму. У наукових джерелах організаційно-економічний механізм трактується як певна сукупність, набір функцій, методів, форм, важелів впливу, економічних явищ, правових і процедурних законів, методик, процедур і технологій рішень. На рівні суб'єктів господарювання організаційно-економічний механізм представляється як сукупність форм і методів підприємницької діяльності, в т. ч. організаційної побудови, планування, фінансування, ціноутворення, стимулювання, кредитування, обліку та контролю, внутрішньогосподарчих і зовнішніх дій, а також різних важелів впливу на соціально-економічні та інші процеси на підприємствах [13].

Організаційно-економічний механізм функціонування та розвитку кластера гірничодобувної галузі можна представити у вигляді сукупності елементів, що спрямовані на розвиток суб'єктів кластерного об'єднання шляхом реалізації їх стратегій (у т. ч. визначених функціональних стратегій) у рамках загальної концептуально узгодженої стратегії функціонування та розвитку кластера. Такий розвиток буде можливим через реалізацію визначених функцій, використовуючи необхідні методи та інструменти, спираючись на обумовлені принципи, вирішуючи поставлені завдання.

Отже, подолання кризових явищ у добувній галузі України, розвиток гірничодобувної галузі має перспективи шляхом створення на базі добувних підприємств кластерів як найпрогресивніші організаційні форми ринкової економіки.

Позитивні результати розвитку гірничодобувної галузі не можуть вибудовуватися без сприятливих бізнес-умов, які поєднують наявність інфраструктури, реалізації потенціалу людського капіталу (див. детальніше [7]), реалізації дієвих форм приватно-державного партнерства й кооперації, активізації інвестиційно-інноваційної діяльності та ефективних механізмів регулювання процесів (див. детальніше [15]). Важливим є прозора державна політика щодо функціонування суб'єктів гірничодобувної галузі, визначеність стратегічних орієнтирів галузі у системі національної економіки, визначеність єдиних вимог і правила користування надрами та платежів за користування ними.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Гірничодобувна галузь (яка забезпечує переробну промисловість сировиною, є споживачем і одночасно постачальником енергоресурсів) у системі функціонування національної економіки є вкрай важливою. Попри притаманні для гірничодобувної галузі проблеми, вона є перспективною для розвитку з огляду на наявність в Україні значних покладів широкого переліку корисних копалин.

Дієвим видом кооперації, у процесі якої окремі суб'єкти діяльності об'єднують зусилля у спільній системі (від геолога розвідки, розробки родовищ, виробництва до реалізації певної продукції гірничодобування), ефективним методом забезпечення сталого розвитку суб'єктів діяльності гірничодобувної сфери, а також у цілому в системі забезпечення сталого розвитку національної економіки, визначено таку форму об'єднання як кластер.

Обґрунтовано можливості, які з'являються у суб'єктів господарювання (учасників кластера), реалізація яких обумовить ефективні результати кожного учасника, розвиток гірничодобувної галузі та, відповідно, національної економіки у цілому.

Представлено класифікацію кластерів за різними ознаками, а також аргументовано необхідність уточнення розуміння та функціонування галузевих кластерів. Функціонування галузевих кластерів уточнено як щодо учасників кластерного об'єднання, так і щодо предмету діяльності галузевого кластера. Діяльність кластера за класифікацією «галузевий», на думку автора, може об'єднувати учасників не лише певного регіону, а різних регіонів України (це особливо важливо щодо гірничодобувної галузі), а також завдання функціонування галузевого кластера мають визначатися за доцільними ознаками.

Висвітлено особливості розвитку кластерних об'єднань в різних країнах. Аргументовано, що для формування кластера в гірничодобувній галузі необхідно спиратися на існуючий досвід функціонування кластерів у різних країнах світу та досягати усіх переваг, яких можна досягти шляхом об'єднання зусиль.

Розроблено організаційно-економічний механізм функціонування та розвитку кластера гірничодобувної галузі, який представимо у вигляді сукупності елементів, що спрямовані на розвиток суб'єктів кластерного об'єднання шляхом реалізації їх стратегій (у т. ч. визначених функціональних стратегій) у рамках загальної концептуально узгодженої стратегії функціонування та розвитку кластера. Реалізація визначених функцій, спираючись на обумовлені принципи, використовуючи необхідні методи та інструменти вирішення поставлених завдань обумовить підвищення ефективності діяльності учасників кластерного об'єднання, розвиток гірничодобувної галузі у системі національної економіки.

Література

1. Витвицький Я. С. Економічна оцінка гірничого капіталу нафтогазових компаній: наукова монографія. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ. 2007. 431 с.
2. Войнаренко М. Концепція кластерів – шлях до відродження виробництва на регіональному рівні. Економіст. 2000. № 1. 29-33.
3. Войнаренко М.П., Богатчик Л. А. Використання кластерного інструментарію при розробці субрегіональних стратегій підвищення конкурентоспроможності економіки регіонів. Актуальні проблеми економіки. 2014. № 8(158). 171-182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2014_8_22
4. Дзьоба О. Г., Кінаш І. П. Вплив глобальних чинників на розвиток газового ринку. Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. 2019. № 2. С. 33-44. URL: <http://elar.nung.edu.ua/handle/123456789/7462>
5. Диха М. В. Газовидобування в Україні: стан, проблеми, перспективи у системі енергоринку. Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості. 2021. № 2(24). С. 7-16.
6. Диха М. В., Диха В. В. Енергетична безпека України у контексті загроз запуску «Північний потік – 2». Інструменти регулювання національної економіки та національної безпеки в умовах сучасних глобальних викликів: зб. наук. праць за матер. VI Міжнар. наук.-практ. конф. (5 листопада 2021 р.). Хмельницький: ХНУ. 2021. С. 60-63.
7. Диха М.В. Інтелектуальний капітал у системі забезпечення інноваційного розвитку країни. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2019. № 6. С. 45-49. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/8725>
8. Кузьмін О. Є., Саталкіна Л. О. Кластери як важливий чинник залучення інвестицій на промислові підприємства. Бізнес інформ. 2013. № 4. С. 127-134. http://www.business-inform.net/pdf/2013/4_0/127_134.pdf
9. Меліхов А. А. Моделювання інноваційної складової конкурентного розвитку промислових підприємств. Економічний вісник Донбасу. 2014. № 3(37). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2014_3_24.
10. Рудько Г. І. Роль гірничодобувної промисловості в економіці світу та України. Науковий журнал: Мінеральні ресурси України. 2019. № 4. С. 23-29.
11. Соколенко С. І. Інноваційні кластери допомагають подолати кризу: (Круглий стіл в КТПП та ІЕП НАНУ: «Шляхи виходу з кризи економіки України») 2008. URL: <http://ucluster.org/sokolenko/2008/11/innovacijny-klastery-dopomagayut-podolaty-kryzu/>
12. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці: монографія. К.: Логос, 2004. 848 с.
13. Хринюк О. С., Дергалюк М. О. Генезис наукової думки щодо поняття «організаційно-економічний механізм». Економічний вісник НТУУ «КПІ». 2017. № 14. URL: <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108769>
14. Шацька З. Я., Ганзюк Т. Д. Шляхи підвищення ефективності діяльності підприємств гірничодобувної промисловості в сучасних умовах. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 10. С. 158-161.
15. Dykha, M. V., Tanasiienko, N. P. & Kolisnyk, G. M. Ensuring of labor productivity growth in the context of investment and innovation activity intensification. Problems and Perspectives in Management, 2017. № 15(4), 197-208. URL: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15\(4-1\).2017.04;](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15(4-1).2017.04;) <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/5936>
16. Hudson R. Conceptualizing economies and their geographies: spaces, flows and circuits, Progress in Human Geography 28. 2004, 447-471. P. 462.
17. Kozhukhivska R., Parubok N., Petrenko N., Podzihun S. and Udovenko I. Methods of assessment of efficiency of creating regional innovative clusters for dynamic development of economics. Investment Management and Financial Innovations. 2017. № 14(3), 302-312. URL: https://businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/9512/imfi_2017_03cont2_Kozhukhivska.pdf.
18. Palyvoda O., Karpenko O., Bondarenko O., Bonyar S. and Bikfalvi A. Influence of network organizational structures on innovation activity of industrial enterprises. Problems and Perspectives in Management. 2018. № 16(3), 174-188. URL: https://www.researchgate.net/publication/326884133_Influence_of_network_organizational_structures_on_innovation_activity_of_industrial_enterprises/fulltext/5b73230c92851ca6505daadf326884133_Influence_of_network_organizational_structures_on_innovation_activity_of_industrial_enterprises.pdf.
19. Porter M.E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York: Free Press, 1985. 557 pp. P. 74.
20. Voynarenko M., Dykha M. V., Hurochkina V. V., Menchynska O. M. Modeling the influence of economic factors on the management of business processes of cluster association enterprises. Espacios. 2020. 41(12). P. 17. URL: <http://www.revistaespacios.com/a20v41n12/20411217.html> ; <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/9380>

References

1. Vytvytskyi Ya.S. Ekonomichna otsinka hirnychoho kapitalu naftohazovykh kompanii: naukova monohrafiia. Ivano-Frankivsk: IFNTUNH. 2007. 431 s.
2. Voinarenko M. Kontsepsiia klasteriv – shliakh do vidrodzhennia vyrobnytstva na rehionalnomu rivni. Ekonomist. 2000. № 1. 29-33.
3. Voinarenko M.P., Bohatchyk L. A. Vykorystannia klasteromoho instrumentariu pry rozrobtsi subrehionalnykh stratehii pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ekonomiky rehioniv. Aktualni problemy ekonomiky. 2014. № 8(158). 171-182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2014_8_22
4. Dzoba O. H., Kinash I. P. Vplyv hlobalnykh chynnykiv na rozvytok hazovoho rynku. Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu nafty i hazu. Seriia: Ekonomika ta upravlinnia v naftovii i hazovii promyslovosti. 2019. № 2. S. 33-44. URL: <http://elar.nung.edu.ua/handle/123456789/7462>
5. Dykha M. V. Hazovydobuvannia v Ukraini: stan, problemy, perspektyvy u systemi enerhorynku. Naukovyi visnyk IFNTUNH. Seriia: Ekonomika ta upravlinnia v naftovii i hazovii promyslovosti. 2021. № 2(24). S. 7-16.
6. Dykha M. V., Dykha V. V. Enerhetychna bezpeka Ukrainy u konteksti zahroz zapusku «Pivnichnyi potik – 2». Instrumenty rehulivannia natsionalnoi ekonomiky ta natsionalnoi bezpeky v umovakh suchasnykh hlobalnykh vykykiv: zb. nauk. prats za mater. VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (5 lystopada 2021 r.). Khmelnytskyi: KhNU. 2021. S. 60-63.
7. Dykha M.V. Intelektualnyi kapital u systemi zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku krainy. Herald of Khmelnytskyi National University. Ekonomichni nauky 2019. № 6. S. 45-49. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/8725>
8. Kuzmin O. Ye., Satalina L. O. Klasteri yak vazhlyvyi chynnyk zaluchennia investytsii na promyslovi pidpriemstva. Biznes inform. 2013. № 4. S. 127-134. http://www.business-inform.net/pdf/2013/4_0/127_134.pdf
9. Melikhov A. A. Modeliuvannia innovatsiinoi skladovoi konkurentnoho rozvytku promyslovykh pidpriemstv. Ekonomichni visnyk Donbasu. 2014. № 3(37). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evvd_2014_3_24.
10. Rudko H. I. Rol hirnychodobuvnoi promyslovosti v ekonomitsi svitu ta Ukrainy. Naukovyi zhurnal: Mineralni resursy Ukrainy. 2019. № 4. S. 23-29.
11. Sokolenko S. I. Innovatsiini klasteri dopomahaiut podolaty kryzu: (Kruhlyi stil v K TPP ta IEP NANU: «Shliakhy vykhodu z kryzy ekonomiky Ukrainy») 2008. URL: <http://ucluster.org/sokolenko/2008/11/innovatsiiny-klasteri-dopomaga-yut-podolaty-kryzu/>
12. Sokolenko S. I. Klasteri v hlobalni ekonomitsi: monohrafiia. K.: Lohos, 2004. 848 s.
13. Khryniuk O. S., Derhaliuk M. O. Henezys naukovo dumky shchodo poniattia «orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizmy». Ekonomichni visnyk NTUU «KPI». 2017. № 14. <http://ev.fmm.kpi.ua/article/view/108769>
14. Shatska Z. Ya., Hanzhiuk T. D. Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti pidpriemstv hirnychodobuvnoi promyslovosti v suchasnykh umovakh. Prychomomorski ekonomichni studii. 2016. Vyp. 10. S. 158-161.
15. Dykha, M. V., Tanasiienko, N. P. & Kolisnyk, G. M. Ensuring of labor productivity growth in the context of investment and innovation activity intensification. Problems and Perspectives in Management, 2017. № 15(4), 197-208. URL: [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15\(4-1\).2017.04](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15(4-1).2017.04); <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/5936>
16. Hudson R. Conceptualizing economics and their geographies: spaces, flows and circuits, Progress in Human Geography 28. 2004, 447-471. P. 462.
17. Kozhukhivska R., Parubok N., Petrenko N., Podzihun S. and Udovenko I. Methods of assessment of efficiency of creating regional innovative clusters for dynamic development of economics. Investment Management and Financial Innovations. 2017. № 14(3), 302-312. URL: https://businessperspectives.org/images/pdf/applications/publishing/templates/article/assets/9512/imfi_2017_03cont2_Kozhukhivska.pdf.
18. Palyvoda O., Kapenko O., Bondarenko O., Bonyar S. and Bikfalvi A. Influence of network organizational structures on innovation activity of industrial enterprises. Problems and Perspectives in Management. 2018. № 16(3), 174-188. URL: http://https://www.researchgate.net/publication/326884133_Influence_of_network_organizational_structures_on_innovation_activity_of_industrial_enterprises/fulltext/5b73230c92851ca6505daad/326884133_Influence_of_network_organizational_structures_on_innovation_activity_of_industrial_enterprises.pdf.
19. Porter M.E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York: Free Press, 1985. 557 pp. P. 74.
20. Voynarenko M., Dykha M. V., Hurochkina V. V., Menchynska O. M. Modeling the influence of economic factors on the management of business processes of cluster association enterprises. Espacios. 2020. 41(12). P. 17. URL: <http://www.revistaespacios.com/a20v41n12/20411217.html>; <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/9380>

Надійшла / Paper received : 18.12.2021

Надрукована / Printed : 31.01.2022